

บทความวิจัย

กระบวนการสะสมทุน เศรษฐกิจของครัวเรือนที่มีการย้ายถิ่น ไปทำงานต่างประเทศจากรุ่นสู่รุ่น

ภคนันท์ อังกาบ¹

นักศึกษาลัทธิศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิจัยประชากรและสังคม
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรีย์พร พันพื้ง

อาจารย์ที่ปรึกษาหลักวิทยานิพนธ์ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

วันที่ได้รับต้นฉบับบทความ : 17 มิถุนายน 2563

วันที่แก้ไขปรับปรุงบทความ : 9 ตุลาคม 2563

วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ : 3 พฤศจิกายน 2563

บทคัดย่อ

การส่งเงินกลับของแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศถือเป็นผลประโยชน์ทางตรงที่มีความสำคัญต่อครัวเรือนในถิ่นต้นทาง ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษากระบวนการสะสมทุนเศรษฐกิจถึงการวางแผน รวมถึงวิธีการจัดการกับเงินส่งกลับผ่านประสบการณ์ของครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศจากรุ่นสู่รุ่น ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูล 33 คน ที่เคยย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ อาศัยในครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือน 2 รุ่นหรือมากกว่า ที่มีประสบการณ์ย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศในจังหวัดหนองคาย ระหว่างมกราคม - มีนาคม 2563 จากวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา พบว่า การย้ายถิ่นของสมาชิกในครัวเรือนรุ่นแรกที่ไม่สามารถสะสมทุนเศรษฐกิจได้ เป็นผลมาจากในอดีตมีต้นทุนค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงทำให้ต้องกู้หนี้ยืมสินจำนวนมาก เงินส่งกลับจึงนำมาใช้หนี้จนหมดทำให้ไม่สามารถวางแผนนำเงินไปลงทุนเพิ่มได้ แต่การย้ายถิ่นของสมาชิกในครัวเรือนรุ่นปัจจุบันมีรายได้และมีทางเลือกอาชีพมากกว่า ทำให้ปัจจุบันครัวเรือนสามารถสะสมทุนเศรษฐกิจได้มากขึ้น โดยมีแรงงานที่เคยย้ายถิ่นในครัวเรือนต้นทางเป็นผู้นำหน้าทีบริหารเงินส่งกลับ มีการนำเงินส่งกลับมาแปรเป็นทุน ด้วยการนำมอลงทุนให้เกิดอาชีพและรายได้ให้กับสมาชิกในครัวเรือน อย่างไรก็ตาม ยังมีบางครัวเรือนที่ไม่สามารถพูดคุย สื่อสาร หรือวางแผนการนำเงินส่งกลับ มาแปลงเป็นการสะสมทุนได้ ดังนั้น เพื่อให้มีการจัดการกับการสะสมทุนเศรษฐกิจจากเงินส่งกลับนี้ให้มีประสิทธิภาพ จึงควรสนับสนุนให้มีการให้ความรู้เรื่องการพัฒนาทักษะอาชีพ

¹Corresponding Author E-mail: pakkanan.ang@gmail.com

ทางเลือกในการสร้างอาชีพด้านการเกษตร โดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการผลิตเพื่อเป็นแนวทางให้ครัวเรือน
ได้ความรู้และนำไปปรับใช้ให้เกิดการสะสมทุนเศรษฐกิจได้มากขึ้น

คำสำคัญ : กระบวนการสะสมทุนเศรษฐกิจ, การย้ายถิ่นระหว่างประเทศ, แรงงาน, เงินส่งกลับ

The process of economic capital accumulation of migrant workers' household from generation to generation

Pakkanan Angkab

Master of Arts in Population and Social Research
Institute for Population and Social Research, Mahidol University

Associate Professor Sureeporn Punpuing, (Ph.D.)

Thesis advisor, Institute for Population and Social Research, Mahidol University

Received : June 17, 2020

Revised : October 9, 2020

Accepted : November 3, 2020

Abstract

Remittances are considered as direct benefits for the family of migrant workers in home country. This research aims to investigate the process of capital accumulation, planning, as well as how such migrant workers manage to send remittances home through a lenses of families whose members go to work abroad from generation to generation. Qualitative approach was adopted in this research and in-depth interviews were used to collect data from 33 households, which each household has 2 or more generations of migrant workers, in Nong Khai province. Data collection were carried out from January to March 2020, which content data analysis method was employed. The results revealed that first-generation migrant workers who were not able to accumulate economic capital experienced due to high migration costs. As a result, the families were in a large amount of debt. Remittances were used to pay off loans only. It was impossible for them to plan for any investment. The process of economic capital accumulation is often managed by the first generation workers, who decide together with the migrant workers on how to use remittances to create jobs and income for the family. However there are some families that could not communicate or plan for a transformation of remittance to economic capital accumulations. Therefore, great supports should be implemented to increase agriculture alternative jobs' skill development, and particularly use of technology during the agriculture's production process. This will provide knowledge and guidelines for an increasing efficient economic capital accumulations.

Keyword : economic capital accumulation, migration, workers, remittances

บทนำ

ปรากฏการณ์การย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานต่างประเทศของประชากรวัยแรงงานเป็นผลมาจากการตัดสินใจเพื่อต้องการแสวงหาโอกาสที่ดีกว่าในการทำงานและค่าตอบแทนที่สูงกว่าประเทศต้นทาง (Todaro, 1976) เมื่อพิจารณาข้อมูลประมาณการรายได้ที่คนไทยหางานในต่างประเทศส่งกลับผ่านช่องทางธนาคารแห่งประเทศไทย ในไตรมาสที่ 3 ปี 2562 พบว่า รายได้ส่งกลับของแรงงานไทยในต่างประเทศ 30,815 ล้านบาท โดยเฉลี่ยแรงงาน 1 คน ส่งเงินกลับบ้าน 26,000 บาท ต่อเดือน (Bank of Thailand, 2019a; 2019b) โดยแรงงานย้ายถิ่นคนไทยในประเทศได้วันต้องทำงานประมาณ 4-7 เดือน เพื่อที่จะส่งเงินกลับบ้านในขณะเดียวกัน แรงงานไทยในเกาหลีนั้นจะพบว่า จะสามารถมีเงินออมและส่งเงินกลับบ้านภายในเวลา 1 เดือน (Kulkolkarn, 2017a; 2019b) อาจกล่าวได้ว่าเงินส่งกลับเป็นผลประโยชน์ที่แรงงานและครัวเรือนของแรงงานย้ายถิ่นคาดหวังจะได้รับทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในถิ่นต้นทางดีขึ้น สามารถนำเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิต ใช้น้ำ หรือลงทุนในด้านต่างๆ ทำให้ครัวเรือนมีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ และยังมีทุนที่สามารถเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้กับบุตรหลาน (Jampaklay et al. 2012; Rungrekrit et al., 2008; Boonchalaksi, 1997, Ayuwat & Sanchaisuriya, 2006) จึงถือได้ว่าเป็นมุมมองการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของประชากรวัยแรงงานไทยในเชิงบวก

ในงานวิจัยครั้งนี้ต้องการที่จะศึกษาเพื่อเสนอข้อมูลในแง่เชิงบวก โดยเฉพาะจากแง่มุมของผลลัพธ์ที่สำคัญของการย้ายถิ่น คือ การสะสมทุนเศรษฐกิจ ตามความหมายของ Bourdieu (1986) ได้มองทุนเศรษฐกิจที่หมายรวมถึงการครอบครองทางเศรษฐกิจอันจะช่วยเพิ่มความสามารถของสมาชิกในสังคม แต่ในขณะเดียวกันก็สามารถเปลี่ยนทุนนั้นให้กลายเป็นเงินได้ด้วย (Kaewthep & Hinviman, 2008; Chantawanit, 2011b) การสะสมทุนเศรษฐกิจจึงเป็นวิธีการที่แรงงานและครัวเรือนใช้ประโยชน์จากการทำงาน

ในถิ่นปลายทางอื่น มีรายได้และส่งเงินกลับ ให้ครัวเรือนสะสมเอาไว้ จากงานศึกษาเกี่ยวกับการสะสมทุนที่ผ่านมาพบว่า จำนวนเงินส่งกลับที่ส่งมายังถิ่นต้นทางนั้นมีผลโดยตรงต่อการสะสมทุน (Saithong, 2018) การสะสมทุนของครัวเรือนในถิ่นต้นทางจะมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับผู้ที่ได้รับเงินส่งกลับที่ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการเงินดังกล่าวด้วย ดังนั้น ในการศึกษากระบวนการสะสมทุนเศรษฐกิจผ่านมุมมองของครัวเรือนที่สมาชิกในครัวเรือนมีประสบการณ์ในการย้ายถิ่น แต่ปัจจุบันกลับมาแล้ว และมีสมาชิกในครัวเรือนคนอื่นๆ ที่กำลังย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ซึ่งจากงานวิจัยที่ผ่านมายังไม่พบว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับการสะสมทุนของครัวเรือนที่มีแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศจากกลุ่มหนึ่งสู่อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในบริบทสังคมไทย ผู้วิจัยมีสมมติฐานว่าประสบการณ์จากสมาชิกในครัวเรือนที่เคยย้ายถิ่นจะทำให้ครัวเรือนสามารถนำไปใช้ในกระบวนการสะสมทุนเศรษฐกิจได้เพิ่มขึ้น ซึ่งผู้ที่เคยย้ายถิ่นเหล่านี้ไม่ได้ถ่ายทอดเพียงประสบการณ์ในแง่บวกที่ได้จากการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ แต่รวมทั้งการวางแผน และวิธีการจัดการกับความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นตลอดช่วงเวลาของการย้ายถิ่น สิ่งนี้ถูกส่งต่อไปกับสมาชิกกลุ่มปัจจุบันในครัวเรือนที่กำลังย้ายถิ่นด้วย ซึ่งนำมาสู่การตั้งคำถามวิจัยว่า “กระบวนการสะสมทุนเศรษฐกิจของครัวเรือนที่สมาชิกในครัวเรือนมีประสบการณ์ในการย้ายถิ่นและปัจจุบันมีสมาชิกในครัวเรือนคนอื่นๆ ที่กำลังย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ มีวิธีการสะสมทุนเศรษฐกิจได้อย่างไร” คาดว่าผลจากการศึกษานี้ จะให้ข้อมูลเพื่อนำไปใช้ในการเตรียมความพร้อม การวางแผน และสร้างความตระหนักเพื่อให้เกิดการสะสมทุนเศรษฐกิจให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งต่อแรงงานย้ายถิ่นและครัวเรือนของแรงงาน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการสะสมทุนเศรษฐกิจของ
ครัวเรือนที่มีการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศจากรุ่นสู่รุ่น

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนแนวคิดเศรษฐศาสตร์ใหม่ของการย้ายถิ่น (New Economic of Labour Migration) ที่มองว่า การตัดสินใจย้ายถิ่นไม่ใช่เรื่องเฉพาะบุคคล แต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับครัวเรือนหรือครอบครัวของผู้ย้ายถิ่น โดยมีเกณฑ์พิจารณาว่ารายได้ที่คาดหวังสูงสุด แต่ความเสี่ยงในการสูญเสียที่ได้รับต่ำสุด กล่าวคือ หากในประเทศที่มีการว่างงานหรือรายได้ลดลง ครัวเรือนของผู้ย้ายถิ่นจะมีวิธีการจัดการกับความเสี่ยงโดยส่งแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานที่ต่างประเทศแทน (Stark & Bloom, 1985; Taylor, 1999; Wongboonsin, 2010) การย้ายถิ่นจึงเกิดขึ้นเพื่อความอยู่รอดของสมาชิกในครัวเรือนโดยการย้ายถิ่นจะเกิดขึ้นหากครัวเรือนพิจารณาแล้วว่า การไปทำงานต่างประเทศจะทำให้มีรายได้มากกว่าการทำงานและอาศัยอยู่ในถิ่นต้นทางเดิม (Stark, 1975) แนวคิดดังกล่าวนี้สามารถนำมาอธิบายการย้ายถิ่นของสมาชิกในครัวเรือนที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น ที่มุ่งหวังผลประโยชน์ในแง่ของเงินทุนจากรายได้ที่ได้รับจากการทำงาน และเงินที่ส่งกลับเพื่อนำมาเป็นแหล่งเงินทุนให้กับครัวเรือน ซึ่งทุนที่สำคัญจากการย้ายถิ่นคือ “ทุนเศรษฐกิจ” (Economic Capital) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์การสะสมทุนเศรษฐกิจตามแนวคิดของ Bourdieu (1986) ซึ่งผู้วิจัยได้นิยามความหมายว่า เป็นกระบวนการที่ครัวเรือนที่มีการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศจากรุ่นสู่รุ่น การวางแผนและวิธีการจัดการสินทรัพย์ที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนที่สามารถนำไปใช้ในการสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจที่ครัวเรือนมีการสะสมไว้ได้ โดยพิจารณาการลงทุนของครัวเรือน

ทั้งนี้ จากการทบทวนงานวิจัยที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเดินทางไปทำงานต่างประเทศของแรงงานไทยส่วนมาก

เป็นการศึกษาที่มีข้อค้นพบเกี่ยวกับการส่งเงินกลับของแรงงานที่ทำให้ครัวเรือนที่มีแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศในถิ่นต้นทางนั้นมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากขึ้น (Ayuwat et al., 2011; Sonman & Theerawisit, 2013) ซึ่งการใช้ชีวิตในต่างประเทศนั้นมีค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันมากมาย เช่น ค่าใช้จ่ายในเรื่องส่วนตัว ค่าที่พักและอาหาร ค่าใช้จ่ายไปกับกิจกรรมนันทนาการ ค่าเบี้ยประกันกองทุนประกันสุขภาพ และอื่นๆ รวมถึงค่าส่งเงินกลับบ้าน (Kulkolkarn, 2019b) นอกจากนี้ ในงานศึกษาของ Jampaklay and Kittisuksathit, 2009; Tangchonlathip & Richter, 2011) พบว่า เงินส่งกลับของแรงงานย้ายถิ่นนั้นสามารถนำมาใช้ในการสะสมทุนสังคมของแรงงานและครัวเรือน ถือเป็นความรับผิดชอบและหน้าที่ของแรงงานที่มีความสัมพันธ์ในครัวเรือนเป็นลูก ทำให้คนในสังคมให้การยอมรับมากขึ้น เช่น การยกย่องว่าเป็นคนดีและเป็นคนกตัญญู ในขณะที่งานวิจัยที่ศึกษาการสะสมทุนของแรงงานไทย พบว่า Saithong (2018) ได้มีการศึกษาการสะสมทุนของผู้หญิงย้ายถิ่นเพื่อการเลื่อนอาชีพในจังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นงานศึกษาการย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นในระดับประเทศพิจารณาจากการสะสมทุนในระดับปัจเจกบุคคล และ Keawklang (2016) ได้ทำการศึกษาแรงงานไทยชนชั้นกลางในประเทศสหรัฐอเมริกา ผ่านทางโครงการ Au Pair และโครงการ Work and Travel เพื่อเดินทางเข้าไปใช้ชีวิตและทำงานในลักษณะงานประเภท 3D โดยแรงงานส่วนใหญ่ที่ไปจะมีการสะสมทุนเศรษฐกิจเพื่อเอาไว้อำนาจในชีวิตประจำวัน จากการมีอาชีพซึ่งเป็นงานระดับล่าง เช่น พนักงานเสิร์ฟ พี่เลี้ยงเด็ก เป็นต้น ส่วนกรณีการย้ายถิ่นกลับของแรงงานคืนถิ่นนั้นเมื่อกลับมายังถิ่นต้นทาง แรงงานมักเกิดปัญหาเกี่ยวกับรายได้ ไม่มีการวางแผนการด้านเงินนำไปสู่การลงทุนที่ผิดพลาด (Loodomrongchai, 2015) ซึ่งจากข้อค้นพบดังกล่าวสามารถนำมาต่อยอดเพื่อศึกษาถึงกระบวนการสะสมทุนเศรษฐกิจของครัวเรือนที่มีแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศจากรุ่นสู่รุ่นได้

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เนื่องจากเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับพลวัตของปรากฏการณ์ และมุ่งทำความเข้าใจผ่านประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูล (Podhisita, 2019) โดยเฉพาะการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ เพื่อสะท้อนความหมาย และเงื่อนไขที่ส่งผลให้ครัวเรือนที่มีแรงงานย้ายถิ่นมีกระบวนการในการสะสมทุนเศรษฐกิจจากการย้ายถิ่นเพื่อไปแสวงหาโอกาสในการได้งานทำและการมีรายได้จากถิ่นปลายทางอื่น ด้วยวิธีการศึกษาแบบปรากฏการณ์วิทยา ซึ่งจากการทบทวนสถานการณ์การย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของแรงงานไทย ผู้วิจัยจึงได้ใช้เกณฑ์ดังกล่าวมาใช้ในการศึกษาปรากฏการณ์การย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในสังคมชาวอีสาน ดังนี้

ขั้นที่ 1 เริ่มจากการเลือกพื้นที่ในการวิจัย คือ จังหวัดหนองคาย เนื่องจากมีแรงงานที่ได้รับอนุญาตไปทำงานต่างประเทศมากเป็นลำดับที่ 5 (อุดรธานี นครราชสีมา ขัยภูมิ ขอนแก่น และหนองคาย) ของประเทศ หลังจากนั้นผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ชุมชนรวมน้ำใจ เนื่องจากเป็นอีกพื้นที่ที่มีความน่าสนใจอย่างยิ่ง เนื่องจากพื้นที่นี้สะท้อนพลวัตของการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศที่ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2520 ถึงปัจจุบันผ่านกระบวนการสะสมทุนเศรษฐกิจจากประสบการณ์ของครัวเรือนที่มีการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศจากภูมิลำเนา

ขั้นที่ 2 ผู้วิจัยกำหนดขนาดตัวอย่างที่เหมาะสม ไว้ประมาณ 30 - 35 ครัวเรือน โดยอาศัยข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มจากผู้นำและผู้อาวุโสในชุมชน ที่ชี้ให้เห็นว่าชุมชนรวมน้ำใจนี้มีแรงงานที่เริ่มย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศครั้งแรกในปี พ.ศ. 2520 ที่ประเทศซาอุดีอาระเบีย และประเทศแถบตะวันออกกลาง หลังจากนั้นก็เกิดการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง และกระจายไปยังประเทศอื่นโดยในช่วงที่สอง แรงงานเริ่มเปลี่ยนประเทศปลายทางเป็นประเทศในแถบเอเชีย เช่น สิงคโปร์ และ

ฮ่องกง จนกระทั่งถึงรุ่นสาม ที่ปัจจุบันแรงงานไปทำงานในประเทศแถบเอเชียตะวันออก เช่น เกาหลีใต้และไต้หวัน โดยที่ส่วนหนึ่งไปทำงานโดยไม่มีใบอนุญาตทำงาน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกครัวเรือนที่มีแรงงานย้ายถิ่นไปต่างประเทศตาม 3 ช่วงเวลาของการย้ายถิ่น ช่วงละ 10 - 15 ครัวเรือน โดยมีเกณฑ์ในการเลือกครัวเรือนตัวอย่าง คือ 1. ต้องเป็นครัวเรือนย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศมากกว่า 1 รุ่น ใน 3 ช่วงเวลา และปัจจุบันมีแรงงานกำลังย้ายถิ่นในไต้หวัน เกาหลีใต้ หรืออิสราเอล และ 2. ต้องเป็นครัวเรือนที่มีแรงงานที่เคยย้ายถิ่นกลับภูมิลำเนาไม่น้อยกว่า 3 เดือน หรือมีความตั้งใจกลับมาอาศัยในชุมชนอย่างถาวร

ขั้นที่ 3 ดำเนินการเลือกผู้ให้ข้อมูลในครัวเรือนที่จะถูกสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์การย้ายถิ่นต่างประเทศ และประสบการณ์การบริหารจัดการเงินส่งกลับ โดยมีเกณฑ์ในการเลือกผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการย้ายถิ่นต่างประเทศ ต้องเป็นผู้ที่เคยย้ายถิ่นต่างประเทศ (ทั้งถูกและไม่ถูกกฎหมาย) โดยเดินทางกลับภูมิลำเนาไม่น้อยกว่า 3 เดือน หรือมีความตั้งใจกลับชุมชนอย่างถาวร และต้องเป็นผู้ตัดสินใจหลักเกี่ยวกับการย้ายถิ่นในครัวเรือน ส่วนการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลการบริหารจัดการการเงินส่งกลับนั้นต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์การบริหารจัดการการเงินส่งกลับของสมาชิกในครัวเรือนดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงผลการรวบรวมข้อมูลครัวเรือน

ช่วงการย้ายถิ่น	จำนวนครัวเรือน เป้าหมาย	จำนวนครัวเรือน ที่รวบรวมข้อมูลได้	จำนวนสมาชิก ในครัวเรือนที่ให้ ข้อมูลการย้ายถิ่น	จำนวนสมาชิก ในครัวเรือนที่ให้ ข้อมูลการบริหารเงิน ส่งกลับ
ช่วงแรก (พ.ศ. 2520 - 2535)	10 - 15	9	9	1
ช่วงสอง (พ.ศ. 2536 - 2542)	10 - 15	10	10	4
ช่วงสาม (พ.ศ. 2543 - ปัจจุบัน)	10 - 15	14	14	3
รวม	30 - 35	33	33	8

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนมกราคม - มีนาคม 2563 โดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย 1) แนวทางการสัมภาษณ์ข้อมูล ระดับชุมชน ประวัติการก่อตั้งหมู่บ้าน สถานการณ์การย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของประชากรวัยแรงงาน และการสะสมทุนในชุมชน และ 2) แนวทางการสัมภาษณ์ข้อมูลระดับครัวเรือน แบ่งเป็น 2 ชุด เกี่ยวกับ ก) การย้ายถิ่นไปต่างประเทศ สัมภาษณ์แรงงานที่เคยย้ายถิ่น ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลประสบการณ์การย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศและการสะสมทุนเศรษฐกิจ เช่น ข้อมูลรายได้ ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน การออม การส่งเงินกลับ การลงทุนในครัวเรือน และ ข) การบริหารจัดการเงินส่งกลับ สัมภาษณ์ผู้ที่มีหน้าที่บริหารจัดการในครัวเรือน เกี่ยวกับข้อมูลการบริหารจัดการเงินส่งกลับ เช่น วิธีการบริหารจัดการเงินส่งกลับ การลงทุนภายในครัวเรือน เป็นต้น และนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) การวิจัยนี้ได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม (COA. No. 2019/12-536)

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ ข้อมูลคุณลักษณะของครัวเรือน การส่งเงินกลับ และกระบวนการสะสมทุนเศรษฐกิจ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ข้อมูลคุณลักษณะของครัวเรือนและผู้ย้ายถิ่น พบว่า ครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ จากรุ่นสู่รุ่นส่วนใหญ่จะมีสมาชิกในครัวเรือนเคยมีประสบการณ์ย้ายถิ่นอย่างน้อย 2 - 3 คน มีครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนที่เคยมีประสบการณ์ย้ายถิ่นสูงถึง 7 คน โดยสมาชิกในครัวเรือนที่มีการย้ายถิ่นรุ่นแรกส่วนใหญ่จะเป็นเพศชาย มีความสัมพันธ์ในครัวเรือนเป็นพ่อ จำนวน 17 ครัวเรือน รองลงมาคือ สมาชิกในครัวเรือนที่มีความสัมพันธ์ในครัวเรือนเป็นพ่อและแม่ที่ย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศด้วยกัน จำนวน 9 ครัวเรือน ส่วนครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนมีความสัมพันธ์ในครัวเรือนอื่นๆ (สามี พี่ชาย และน้องสาว) จำนวน 4 ครัวเรือน และครัวเรือนที่มีความสัมพันธ์ในครัวเรือนเป็นแม่ที่ย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ จำนวน 3 ครัวเรือน จำนวนดังกล่าวนี้มีครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนย้ายถิ่นซ้ำ ถึง 27 ครัวเรือน

สมาชิกในครัวเรือนรุ่นแรก คือ ผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่จะเป็นเพศชายแต่งงานแล้ว ช่วงที่ย้ายถิ่นมีอายุระหว่าง 25 - 45 ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีอาชีพเดิมเป็นเกษตรกรอาศัยการทำนาเป็นหลัก และทำไร่ปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างมันสำปะหลัง ต้นปอ เป็นอาชีพเสริม แต่เนื่องจากราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ทำให้มีรายได้น้อย เมื่อมีสาย

หรือนายหน้าเข้ามาชักชวนให้คนในชุมชนไปทำงานต่างประเทศ จึงทำให้ครัวเรือนได้ข้อมูลที่เป็นทางเลือกในการมีรายได้จากช่องทางอื่นๆ เป็นการลดความเสี่ยงจากการพึ่งพิงรายได้จากการทำการเกษตรเป็นหลัก เพื่อให้ครัวเรือนมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ครัวเรือนตัดสินใจส่งสมาชิกในครัวเรือนที่อยู่ที่ย้ายแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ โดยในอดีตคนส่วนใหญ่มักจะเดินทางไปทำงานในแถบประเทศตะวันออกกลาง ได้แก่ ซาอุดีอาระเบีย อิรัก คูเวต และเลบานอน ต่อมาเริ่มกระจายไปยังประเทศอื่นในแถบเอเชียที่มีความต้องการด้านกำลังแรงงานเพิ่มขึ้น ได้แก่ ไต้หวัน อิสราเอล และสิงคโปร์ โดยการเดินทางนั้นผ่านสายหรือนายหน้า และบริษัทจัดหางานที่ต้องมีการจ่ายค่าคอมมิชชั่นหรืออัตราค่าหัวของแรงงานประมาณ 30,000 - 200,000 บาทต่อคน ขึ้นอยู่กับประเทศปลายทาง

สมาชิกในครัวเรือนรุ่นปัจจุบันนั้น คือ แรงงานทั้งชายและหญิงที่อยู่ในวัยแรงงานมีอายุระหว่าง 21 - 41 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 6 บางรายเดินทางไปทำงานต่างประเทศครั้งแรกตั้งแต่อายุ 19 ปี นอกจากนี้ ยังมีแรงงานบางคนจบปริญญาตรีและย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศด้วยเช่นกัน โดยแรงงานชายส่วนใหญ่มักจะแต่งงานแล้ว รองลงมา คือ คนโสด ส่วนแรงงานหญิงส่วนใหญ่จะเป็นคนโสด รองลงมา คือ คนที่แต่งงานแล้ว สาเหตุที่ทำให้ครัวเรือนตัดสินใจส่งสมาชิกรุ่นปัจจุบันไปทำงานต่างประเทศมักเป็นผลมาจากการว่างงานและรายได้จากอาชีพเดิมในประเทศไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครัวเรือน โดยได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกรุ่นแรกที่เคยย้ายถิ่นทั้งในแง่ของข้อมูลและเงินทุน การเดินทางส่วนใหญ่จะเดินทางผ่านเครือข่ายของคนในชุมชนไปทำงานแบบไม่ถูกกฎหมายที่ประเทศเกาหลีใต้ มีบางส่วนที่เดินทางแฝงไปในรูปแบบของนักท่องเที่ยวแล้วอยู่เกินกำหนด ที่เรียกว่า “ผีน้อย” รองมา คือ กลุ่มที่เดินทางแบบถูกกฎหมายผ่านบริษัทจัดหางานในจังหวัดไปยังประเทศไต้หวัน และอิสราเอล

และกลุ่มที่เดินทางผ่านหน่วยงานของรัฐภายใต้โครงการ EPS ของประเทศเกาหลีใต้ มีค่าใช้จ่ายในการลงทุนประมาณ 50,000 - 130,000 บาทต่อคน ขึ้นอยู่กับประเทศปลายทาง และรูปแบบของการเดินทาง

2. การส่งเงินกลับ

การย้ายถิ่นของแรงงานไปทำงานต่างประเทศนั้น แรงงานส่วนใหญ่ได้รับเงินเดือนที่แตกต่างกันไปตามประเทศถิ่นปลายทาง โดยเงินส่งกลับนี้เป็นผลของการย้ายถิ่นซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งทุนใหม่ของแรงงานและครัวเรือนที่คาดหวังเมื่อมีสมาชิกในครัวเรือนย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ และกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้พลวัตของการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของแรงงานย้ายถิ่นของคนในชุมชนรวมน้ำใจแห่งนี้ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เมื่อเปรียบเทียบภาพรวมการส่งเงินกลับของสมาชิกในครัวเรือนที่มีการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศโดยเงินส่งกลับที่ได้รับแต่ละเดือนของครัวเรือนที่มีการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศจากรุ่นสู่รุ่นนั้นมีความแตกต่างกันตามอาชีพและสวัสดิการของแรงงานในประเทศปลายทาง ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบรายได้และเงินส่งกลับ จำแนกตามประเทศถิ่นปลายทางที่แรงงานย้ายถิ่นไปทำงาน

ประเทศปลายทาง	สวัสดิการ		รายได้ ต่อเดือนเฉลี่ย (บาท)	เงินส่งกลับ เฉลี่ยต่อหัว (บาท)	อาชีพ ในประเทศปลายทาง
	ที่พัก	อาหาร			
ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2520 - 2535)					
- ชาอูดีอาระเบีย	✓	✓	15,000 - 50,000	8,000 - 40,000	งานช่าง งานก่อสร้าง ขับรถ และบริการ
- อิรัก	✓	✓	12,000 - 25,000	8,000 - 18,000	งานก่อสร้าง
- คูเวต	✓	✓	20,000 - 45,000	15,000 - 40,000	งานก่อสร้างและขับรถ
ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2536 - 2542)					
- ใต้หวัน	✓	✓	23,000 - 45,000	12,000 - 40,000	งานโรงงาน และงานก่อสร้าง
- ลิเบีย	✓	✓	25,000 - 35,000	20,000 - 28,000	งานก่อสร้างและขับรถ
- สิงคโปร์	✓	✓	30,000 - 50,000	15,000 - 30,000	งานก่อสร้าง และงานเกษตร
ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2543 - ปัจจุบัน)					
- เกาหลีใต้ (ถูกกฎหมาย)	✓	✓	45,000 - 120,000	10,000 - 50,000	งานโรงงาน และงานเกษตร
- เกาหลีใต้ (ไม่ถูกกฎหมาย)	-	-	50,000 - 85,000	20,000 - 35,000	
- ใต้หวัน	✓	✓	23,000 - 45,000	10,000 - 40,000	งานโรงงาน
- อิสราเอล	✓	✓	40,000 - 65,000	35,000 - 50,000	งานเกษตร

จึงเห็นได้ว่า จำนวนเงินส่งกลับที่ครัวเรือนในถิ่นต้นทางได้รับนั้นมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับอาชีพ และประเทศปลายทางที่แรงงานเดินทางไปทำงาน รวมถึงสวัสดิการด้านที่พักและอาหารด้วย แม้บางอาชีพที่แรงงานได้ทำส่วนใหญ่เป็นงานที่ไม่ต้องใช้ทักษะในการทำงานมากนัก หรือบางงานต้องอาศัยทักษะ ความชำนาญเฉพาะทางบ้าง ซึ่งลักษณะงานดังกล่าวไม่ได้มีความแตกต่างจากการทำงานในถิ่นต้นทางเดิมมากเท่าไร แต่ค่าจ้างหรือรายได้ที่ได้รับนั้นกลับมากกว่าการมีงานทำในประเทศไทย จึงทำให้การย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศยังคงเกิดขึ้นในชุมชนรมน้ำใจแห่งนี้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ารายได้และเงินส่งกลับของประเทศปลายแม้จะไม่มี ความแตกต่างกันมากนัก แต่จำนวนเงินส่งกลับที่ถูกส่งมายังครัวเรือนในถิ่นต้นทางนั้นกลับกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อกระบวนการสะสมทุนเศรษฐกิจของครัวเรือนที่มีการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศจากกลุ่มสู่รุ่นที่แตกต่างกันด้วย

3. กระบวนการสะสมทุนเศรษฐกิจของครัวเรือนที่มีการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศจากกลุ่มสู่รุ่น

เมื่อพิจารณากระบวนการสะสมทุนเศรษฐกิจซึ่งเป็นวิธีการที่ครัวเรือนใช้ประโยชน์จากเงินส่งกลับผ่านการลงทุนทั้งใน

ภาคเกษตรและนอกภาคการเกษตร ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนที่มีการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศจากรุ่นสู่รุ่น ส่วนใหญ่จะนำเงินมาลงทุนในภาคเกษตรมากกว่าการลงทุนนอกภาคเกษตร โดยพบว่า แรงงานที่เคยย้ายถิ่นในช่วงแรก และช่วงที่สองนั้น สมาชิกในครัวเรือนรุ่นแรกส่วนใหญ่ไม่ได้ นำเงินมาลงทุนหรือสะสมทุนทางเศรษฐกิจเอาไว้เนื่องจาก ในอดีตการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศมีต้นทุนค่าใช้จ่าย ค่อนข้างสูงทำให้ครัวเรือนต้องกู้หนี้ยืมสินจำนวนมาก เงิน ส่งกลับจึงนำมาใช้หนี้จนหมดทำให้ไม่สามารถวางแผนนำไป ลงทุนเพิ่มได้ หรือนำไปใช้จ่ายในครัวเรือนมากจนเกินไปทำให้ ไม่สามารถนำเงินส่งกลับที่ได้รับแต่ละเดือนมาเก็บออมไว้ เพื่อใช้ในยามจำเป็นได้ ส่งผลให้บางครัวเรือนแม้จะมีสมาชิก ในครัวเรือนย้ายถิ่นเข้าและไปหลายประเทศ แต่ก็ยังไม่สามารถ นำประสบการณ์ที่ผ่านมามาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้ ทำให้ภายหลังจากการย้ายถิ่นกลับยังมีแรงงานคนเดิม ต้องย้ายถิ่นเข้า ทำให้เมื่อมีสมาชิกในครัวเรือนรุ่นปัจจุบัน ย้ายถิ่นในช่วงที่สามของการย้ายถิ่นไปที่ประเทศได้หวั่น เกาหลิได้ หรืออิสราเอลนั้น หลายครัวเรือนได้อาศัย ประสบการณ์ เรียนรู้จากความผิดพลาดจากการย้ายถิ่นของ สมาชิกในครัวเรือนรุ่นแรกในอดีตที่ไม่ประสบความสำเร็จ ด้วยการนำเงินส่งกลับที่ได้รับในแต่ละเดือนจากการที่สมาชิก รุ่นปัจจุบันที่ย้ายถิ่นนำไปลงทุนในภาคเกษตรมากขึ้น และ บางครัวเรือนก็นำไปลงทุนนอกภาคเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่าหรือ สร้างเป็นอาชีพได้ ดังคำบอกเล่าของมานพ แรงงานที่เคย ย้ายถิ่นทำหน้าที่บริหารจัดการเงินให้กับสมาชิกในครัวเรือน ที่กำลังย้ายถิ่นรุ่นปัจจุบัน

"ตอนเราไปนี่ไม่ได้มีเงินเก็บ ไม่มีที่ ไม่มีอะไรเลย พอลูกสาวไปเลยรู้ว่าต้องวางแผน ต้องเก็บเงิน ไม่งั้นก็จะไป เสียเปล่า ทำงานมาใช้หนี้ค่าคอมเหมือนเราไปเฉยๆ..."

(มานพ, อายุ 63 ปี, อีรัก (2523 - 2525), ได้หวัน (2537 - 2539))

ดังนั้น รายได้จากเงินส่งกลับจากสมาชิกในครัวเรือน รุ่นปัจจุบันจึงถือเป็นความคาดหวังของสมาชิกในครัวเรือน

ที่ย้ายถิ่นรุ่นแรกที่จะนำเงินส่งกลับนั้นใช้ในการสะสมทุน เศรษฐกิจ โดยส่วนใหญ่นำมาลงทุนในภาคเกษตรและ สัตว์เศรษฐกิจ และมีบางครัวเรือนที่ลงทุนนอกภาคเกษตร เพื่อให้เกิดเป็นอาชีพและมีรายได้เพิ่มขึ้น จากการศึกษา พบว่า สาเหตุที่ครัวเรือนนำมาลงทุนด้านเกษตรและ สัตว์เศรษฐกิจ เนื่องจากแต่เดิมนั้น แรงงานย้ายถิ่นเคย ช่วยงานด้านเกษตรของครัวเรือนมาก่อน จึงยังคงยึดระบบ การผลิตจากการเกษตรเป็นอาชีพหลัก แต่เน้นการผลิตแบบ ผสมผสาน คือ มีการทำนาเพื่อการบริโภคหากเหลือจาก การบริโภคแล้วถึงจะนำไปขายเพื่อให้ได้เงินมาใช้จ่ายใน ครัวเรือน และมีการทำไร่พืชเศรษฐกิจ (มันสำปะหลังและ ต้นปอ) เพื่อสร้างรายได้เพิ่มรวมถึงมีบางส่วนเลี้ยงสัตว์ (วัว ควาย) เพื่อใช้ในการเกษตรและไถขายเป็นอาชีพเสริม และมีบางครัวเรือนที่นำวัว ควาย ไปขายหรือนำที่ดินที่มีไป จำนองเมื่อต้องการใช้เป็นทุนสำหรับการย้ายถิ่นไปทำงาน ทั้งในและต่างประเทศ ปัจจุบันครัวเรือนกลุ่มนี้มองเห็นโอกาส ในการสร้างรายได้ให้มากขึ้น เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลง บริบทของสังคมไทยโดยเฉพาะในภาคเกษตร ครัวเรือน ส่วนใหญ่หันมาทำนาเพื่อบริโภค เพราะไม่มีแรงงานใน ภาคเกษตร และการปลูกข้าวไม่สามารถทำกำไรได้ จึง ทำการวางแผนและลงทุนโดยอาศัยเงินส่งกลับของสมาชิก ในครัวเรือนรุ่นปัจจุบันแต่ละเดือนที่สะสมเอาไว้ โดยแต่ละ ครัวเรือนซื้อที่ดินมาไว้สำหรับปลูกยางพารา เฉลี่ยครัวเรือนละ 10 - 55 ไร่ รองลงมาสำหรับครัวเรือนที่มีที่นาจำนวนหนึ่ง นำเงินไปซื้อที่นาจากคนรู้จักกัน ญาติพี่น้อง เฉลี่ยแล้ว ครัวเรือนซื้อที่นาไว้เป็นแหล่งทำกินประมาณ 5 - 10 ไร่ ใช้เงินทุนประมาณ 10,000 - 420,000 บาท ซึ่งการนำเงินออม จากเงินส่งกลับมาใช้ประโยชน์ด้วยการลงทุนเป็นการ ให้ความสำคัญกับการสร้างอาชีพระยะยาวในถิ่นต้นทาง

นอกจากนี้ พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ที่มีสมาชิกย้ายถิ่น ไปทำงานต่างประเทศจากรุ่นแรกที่แต่งงานแล้ว หรือ มีความสัมพันธ์ในครัวเรือนเป็นพ่อและแม่ เมื่อย้ายถิ่นกลับ มักนำเงินมาสะสมทุนเศรษฐกิจผ่านการลงทุนใน

ภาคการเกษตรเพราะเป็นอาชีพเดิมของครัวเรือน มีการนำเงินมาซื้อที่ดินและปลูกยางพารา ซึ่งเป็นผลจากการดำเนินงานนโยบายอีสานเขียว ที่ทำให้คนในชุมชนปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีพจากอาชีพทำนา และปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างมันสำปะหลัง ต้นปอ และแตงโม มีการปรับเปลี่ยนเป็นการปลูกยางพารา โดยสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางพารา (สกย.) จังหวัดหนองคาย เข้ามาให้ความรู้ในการปลูกยางพารา ซึ่งถือเป็นพืชเศรษฐกิจที่ไม่ต้องการน้ำมากเหมือนพืชชนิดอื่น ปลูกง่าย แต่ต้องอาศัยระยะเวลา 5 - 6 ปีถึงจะสามารถสร้างรายได้ คนในชุมชนจึงหันมาปลูกยางพารา จนกลายเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้จนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ ครัวเรือนที่เคยเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้งานหรือไว้จำหน่ายเมื่อยามจำเป็นก็ได้นำมาลงทุนกับการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ อาทิ การเลี้ยงสุกร (หมู) จำนวน 2 ครัวเรือน และโคขุน อีก 2 ครัวเรือน ไว้เพื่อจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ให้มากขึ้น ดังคำบอกเล่าของมานี

“ได้เอาเงินมาลงทุนปลูกยาง 15 ไร่กับ 14 ไร่ ทุกวันนี้ก็ได้กรีดยังมีรายได้จากตรงนั้นล่ะ พอเลิกกรีดยังขายต้นยางได้นี้ก็เพิ่งปลูกไว้ให้ลูกชายอีก 15 ไร่ เผื่อไว้เวลาเขากลับมา...” (มานี (นามสมมติ), อายุ 49 ปี, ได้หัวน (2537 - 2539))

มีบางครัวเรือนที่นำเงินที่ได้จากการทำงานมาเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของสมาชิกในครัวเรือนทั้งหมดหรือในบางครัวเรือนขาดการพูดคุยและวางแผนการใช้เงินร่วมกัน ทำให้ไม่สามารถแบ่งเงินลงทุนสร้างอาชีพภายหลังจากย้ายถิ่นกลับมาได้ ดังคำบอกเล่าของสมพรและพิระ แรงงานย้ายถิ่นกลับรุ่นแรกที่ปัจจุบันทำหน้าที่บริหารจัดการเงินให้กับสมาชิกในครัวเรือนที่กำลังย้ายถิ่นรุ่นปัจจุบัน

“ใครก็ว่าไปทำงานเมืองนอกได้เงินดี ก็ว่ามันได้เงินคืออยู่ แต่ว่าตัวเองนี่ไม่รู้จักแบ่งเก็บ มีแต่ใช้อย่างเดียวอยากได้อะไรก็ซื้อ ลูกขอก็ให้ มีสิบใช้ร้อย มีร้อยใช้สองร้อย มันจะเอาที่ไหนมาเก็บ ถ้าคิดได้แต่ตอนนั้นคงจะได้มีมายให้กริดเหมือนเขาแล้ว...” (สมพร (นามสมมติ), อายุ 54 ปี, สิงคโปร (2530 - 2532), ได้หัวน (2537 - 2539), อีสราเอล (2542 - 2544))

“น้ำจะเล่าให้ฟัง แต่อย่าบอกแณะ (กระซิบ) ตอนไปได้หัวนกลับมาจะคิดว่าจะมีเงินเก็บ 700,000 - 800,000 บาทเลยนะ ก็ว่าจะเอาเงินตรงนี้ไปซื้อรถไถใหญ่ (แทรกเตอร์) ที่ไหนได้พอลกลับมา เมียเอาไปเล่นหวยจนหมด เหลือไว้ 15,000 บาท เงินเดือนสุดท้ายที่ส่งก่อนกลับมาจะ จนโมโหไล่เมียหนีเลยนะ (หัวเราะ)...” (วีระ(นามสมมติ), อายุ 57 ปี, ชาอุดิอาระเบีย (2530 - 2535), ลิเบีย (2537 - 2541), ได้หัวน (2543-2547))

ส่วนกลุ่มครัวเรือนที่นำมาลงทุนนอกภาคการเกษตรเพื่อเป็นอาชีพเสริมให้กับครัวเรือน อาทิ ร้านค้าชุมชน 3 ครัวเรือน บิมน้ำมัน 2 ครัวเรือน และร้านแคนเตอร์เซอร์วิส 1 ครัวเรือน ส่วนใหญ่จะเป็นครัวเรือนที่ภรรยาเป็นแรงงานย้ายถิ่นกลับอาศัยอยู่ในชุมชนกลับมาทำหน้าที่ในการดูแลบุตรและบริหารจัดการเงินที่สามีย้ายถิ่นเป็นผู้ส่งมา หรือบางครัวเรือนเป็นแรงงานผีน้อยที่มีสถานะโสดได้ส่งเงินกลับมาให้แม่ที่เคยย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ลงทุนเปิดร้านค้าเพื่อให้พ่อหรือแม่นั้นมีรายได้ โดยที่ไม่ต้องเหนื่อยมาก จะเห็นว่าครัวเรือนกลุ่มนี้มองหาโอกาสในการสร้างอาชีพอื่นที่อยู่นอกภาคการเกษตรเพื่อสร้างรายได้และเป็นอีกอาชีพหนึ่งให้กับครัวเรือน ซึ่งการสะสมทุนนอกภาคเกษตรนี้มักจะเป็นการตัดสินใจของสมาชิกในครัวเรือนที่กำลังย้ายถิ่นร่วมกับแรงงานย้ายถิ่นกลับ เฉลี่ยแล้วจะใช้จ่ายที่ได้จากการเก็บออมจากเงินส่งกลับในแต่ละเดือนลงทุนประมาณ 150,000 - 700,000 บาท

“เขาบอกว่าอยากให้กลับมาอยู่บ้านมาอยู่กับลูก แต่พ่อยากทำงานไม่้อยากอยู่เฉยๆ ยางก็จ้างคนกริด มันเบือเขาก็เลยบอกอยากทำอะไรไหมล่ะ เปิดร้านอะไรไหม เขาจะลงทุนให้ พี่เลยหาข้อมูลดู เราเรียนจบบัญชีมานะ เปิดร้านแคนเตอร์เซอร์วิสน่าจะดี มีอะไรให้ทำ ได้เงินด้วย นี่ได้มากกว่าขายยางเสียอีก (หัวเราะ) ...” (วาริ(นามสมมติ), อายุ 37 ปี, เกาหลีใต้ (2559 - 2559), (2560 - 2560))

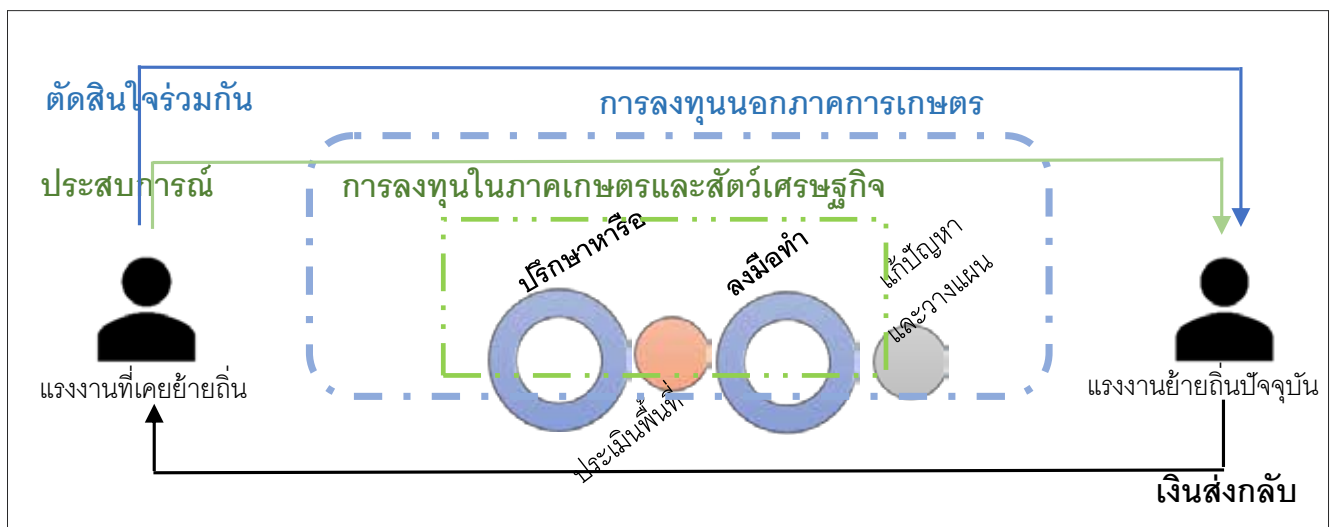
“เขาก็ว่าอยากให้เราอยู่เฉยๆ ไม่ต้องตื่นแต่ดึกไปกรีดยางแล้ว แต่เรายังอยากได้เงินไง เขาก็เลยให้ต่อเดิมบ้าน

เปิดเป็นร้านค้าขายของนี่ละ เราก็เลยเอาเงินที่เก็บให้เขามาลงทุน...” (อนงค์ (นามสมมติ), อายุ 51 ปี, อีสราเอล (2543 - 2548))

ซึ่งสามารถสรุปกระบวนการที่ครัวเรือนที่มีการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศจากฐานสู่ฐาน มีกระบวนการสะสมทุนเศรษฐกิจที่ครัวเรือนที่มีการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศจากฐานสู่ฐานมีนั้น พบว่า มีการปรึกษาหารือระหว่างสมาชิกในถิ่นต้นทางและสมาชิกที่กำลังย้ายถิ่นมีความสำคัญต่อการสะสมทุนของครัวเรือนอย่างมาก เนื่องจากในอดีตนั้นการย้ายถิ่นของสมาชิกในครัวเรือนรุ่นแรกการติดต่อกลับยังถิ่นต้นทางนั้นไม่ได้มีความสะดวกสบายเหมือนกับปัจจุบัน ทำให้เกิดความไม่เข้าใจและการนำเงินส่งกลับไปใช้ประโยชน์ไม่ตรงตามความต้องการร่วมกันได้ แต่ปัจจุบันด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีต่างๆ ทำให้สมาชิกในครัวเรือนสามารถพูดคุยสื่อสารกันได้มากขึ้นอย่างน้อยสัปดาห์ละ 3 - 4 ครั้ง สามารถปรึกษาถึงการนำเงินส่งกลับมาใช้ประโยชน์ด้วยการลงทุนได้มากขึ้นดังคำบอกเล่าของศิลา

“... ไตรกลับมาเดือนละ 2 - 3 ครั้ง เพราะเมื่อก่อนไม่มีโทรศัพท์มือถือ อาศัยโทรศัพท์บ้านของคนในหมู่บ้าน ไตรครั้งหนึ่งก็ได้คุยประมาณไม่นาน พอได้ถามข่าวคราวลูกหลานเป็นยังไง ได้รับเงินที่โอนไปยัง แค่นั้นก็ได้วางแล้ว ไม่เหมือนตอนนี้ที่ลูกสาวโทรเฟซบุ๊กมาคุยเกือบทุกวัน...” (ศิลา (นามสมมติ), อายุ 53 ปี, ลิเบีย (2533 - 2535), ไต้หวัน (2541 - 2543))

มีการประเมินพื้นที่ หากครัวเรือนมีที่ดินอยู่แล้วจะเป็นการง่ายที่สามารถลงทุนได้เลย ซึ่งครัวเรือนที่ลงทุนในภาคเกษตรมักจะมียอดที่ดินที่สะสมไว้อยู่ก่อนแล้วนำมาปลูกพืชเศรษฐกิจและพิจารณาจากความเหมาะสมของชนิดพืช ส่วนครัวเรือนที่ลงทุนนอกภาคการเกษตรต้องเลือกพื้นที่ทำเลให้มีความเหมาะสมกับการลงทุน และให้ตรงกับความต้องการของคนในชุมชน เมื่อจัดเตรียมพื้นที่และเงินทุนไว้แล้วเป็นขั้นตอนของการลงมือทำซึ่งมีค่าใช้จ่ายที่ครัวเรือนต้องลงทุน โดยครัวเรือนที่มีการลงทุนนอกภาคการเกษตรต้องใช้จ่ายเงินมากกว่าครัวเรือนที่ลงทุนในภาคเกษตรและสัตว์เศรษฐกิจ ส่วนการวางแผนอนาคตในการต่อยอดอาชีพนอกภาคการเกษตรนั้นมีครัวเรือนน้อยมากที่มีการวางแผนลงทุนกับกิจการใหม่ ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงกระบวนการสะสมทุนเศรษฐกิจผ่านการลงทุนในภาคเกษตรและนอกภาคการเกษตรของครัวเรือนที่มีการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศจากฐานสู่ฐาน

อย่างไรก็ตาม การสะสมทุนในแง่ของการลงทุนที่แตกต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ในครัวเรือนของแรงงานที่เคยย้ายถิ่นซึ่งมีอำนาจในการตัดสินใจที่ต่างกัน ครัวเรือนที่ลงทุนในภาคเกษตรและสัตว์เศรษฐกิจมักเป็นครัวเรือนที่มีแรงงาน

ที่เคยย้ายถิ่นมีความสัมพันธ์ในครัวเรือนเป็นพ่อ หรือเป็น พ่อและแม่ ส่วนใหญ่เคยย้ายถิ่นไปทำงานที่ไต้หวัน และ ประเทศแถบตะวันออกกลาง ปัจจุบันมีลูกเป็นสมาชิก ในครัวเรือนที่กำลังย้ายถิ่นส่วนใหญ่ที่ประเทศไต้หวัน อิสราเอล และเกาหลีใต้ (ส่วนมากทำงานโดยไม่มีใบอนุญาต ทำงาน) อาศัยประสบการณ์ในอดีตมาปรับใช้เพื่อให้เกิด การสะสมทุนเศรษฐกิจ ส่วนครัวเรือนที่นำมาลงทุนนอก ภาคเกษตรนั้น แรงงานที่เคยย้ายถิ่นมักจะเป็นภรรยาที่ ย้ายถิ่นกลับมาก่อน หรือแม่ที่เคยย้ายถิ่นไปทำงานที่ประเทศ เกาหลีใต้ (ไม่มีใบอนุญาตทำงาน) และสมาชิกในครัวเรือน ที่ย้ายถิ่นปัจจุบันเป็นสามีหรือลูกที่ย้ายถิ่นไปทำงานเกาหลีใต้ (มีใบอนุญาตทำงาน) และอิสราเอล การอาศัยเงินส่งกลับ ของสมาชิกในครัวเรือนรุ่นปัจจุบันที่กำลังย้ายถิ่นมาใช้ ในการลงทุนหรือสะสมทุนนั้นจึงเป็นการตัดสินใจร่วมกัน มากกว่า

สรุปและอภิปรายผล

การที่สมาชิกคนใดคนหนึ่งย้ายถิ่นออกไปทำงาน ครัวเรือนมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจ (Stark, 1991) ทั้งในแง่ ของเงินทุนและการสนับสนุนให้ย้ายถิ่น ซึ่งภายหลังจากการ ย้ายถิ่นของสมาชิกในครัวเรือนรุ่นแรกได้มีการสนับสนุนให้ สมาชิกรุ่นปัจจุบันย้ายถิ่นเพื่อให้ครัวเรือนสามารถนำรายได้ จากเงินส่งกลับมาใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น ซึ่งการเดินทางไป ทำงานต่างประเทศแม้จะได้รับรายได้ที่มากกว่าการทำงาน ในประเทศไทย แต่ไม่ได้เป็นเครื่องการันตีว่า แรงงานที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศทุกคนจะประสบความสำเร็จสามารถ นำเงินมาสะสมทุนเศรษฐกิจได้เสมอไป แต่ขึ้นอยู่กับวิธีการ บริหารจัดการเงินส่งกลับของครัวเรือนที่มีการย้ายถิ่นแต่ละรุ่น ซึ่งเป็นผลมาจากหลายปัจจัยด้วยกัน โดยการย้ายถิ่นของ สมาชิกรุ่นปัจจุบันนั้นนอกจากได้รับการสนับสนุนทั้งข้อมูล และประสบการณ์แล้วยังได้รับประโยชน์จากการสะสมทุน เศรษฐกิจจากการย้ายถิ่นของสมาชิกในครัวเรือนรุ่นแรกด้วย การส่งเงินกลับให้ครัวเรือนในถิ่นต้นทางของแรงงาน

ย้ายถิ่น และโดยเฉพาะแรงงานหญิง เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็น ว่าแรงงานเป็นผู้ที่สามารถดูแลสมาชิกคนอื่นในครัวเรือนได้ การส่งเงินกลับเป็นวิธีการแสดงออกถึงความกตัญญูและ ความเคารพที่มีต่อพ่อแม่ (Jampaklay & Kittisuksathit, 2009; Tangchonlatthip & Richter, 2011) ซึ่งมีความคล้ายกัน กับการส่งเงินกลับของสมาชิกรุ่นปัจจุบันที่กำลังย้ายถิ่น แต่ ในการศึกษาี้ พบเพิ่มเติมว่า เงินส่งกลับของแรงงาน นอกจากจะเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อครัวเรือน ในถิ่นต้นทางแล้ว ครัวเรือนยังสามารถนำเงินที่ได้รับนั้นมา เก็บออม และแปรเปลี่ยนเป็นทุนด้วยการลงทุนทั้งในและ นอกภาคเกษตรทำให้มีรายได้และอาชีพมากขึ้นด้วย ทำให้ ครัวเรือนสามารถสะสมทุนเศรษฐกิจได้ตามแนวคิดของ Bourdieu (1986) ทุนเศรษฐกิจเป็นทรัพย์สินที่มีการสะสม เอาไว้ ที่สามารถครอบครองและช่วยเพิ่มความสามารถของ สมาชิกในสังคม โดยการมีอาชีพและมีรายได้จากอาชีพ ที่ปัจจุบันแรงงานมีทางเลือกในการทำงานมากขึ้นทั้งงาน ในโรงงาน และงานในภาคเกษตร ซึ่งแตกต่างจากงานศึกษา ของ Laodamrongchai (2015) ที่พบว่า เมื่อแรงงานทำงาน ครบสัญญา กลับพบว่า ครัวเรือนยังคงมีหนี้สินจากการลงทุน ให้สมาชิกย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศเนื่องจากแรงงาน คินถิ่นเหล่านี้ขาดวิธีการวางแผนในการใช้เงิน แต่จาก ข้อค้นพบของงานวิจัยนี้กลับพบว่า การสะสมทุนเศรษฐกิจ ของครัวเรือนที่แตกต่างกันนั้นเป็นผลมาจากผู้ที่ทำหน้าที่ บริหารเงินส่งกลับ คุณลักษณะส่วนบุคคลของแรงงาน ย้ายถิ่นกลับ และรูปแบบการเดินทางของสมาชิกในครัวเรือน รุ่นปัจจุบัน ดังนั้น ครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนย้ายถิ่นไป ทำงานต่างประเทศจากรุ่นสู่รุ่นจึงมีการสะสมทุนเศรษฐกิจ ได้มากขึ้น และสามารถนำเงินส่งกลับมาใช้หนี้สินให้หมดไปได้ การย้ายถิ่นของสมาชิกรุ่นปัจจุบันนั้น พบว่า ผู้ย้ายถิ่น ถูกหลอกลวงมากกว่าเดิม เพราะมีการศึกษามากขึ้น มีการเข้าถึง เทคโนโลยี ข้อมูลต่างๆ ได้ง่ายมากขึ้น และสามารถติดต่อ กลับถิ่นต้นทางเดิมได้ง่ายและบ่อยครั้งขึ้น อาศัยประสบการณ์ จากการย้ายถิ่นของสมาชิกในครัวเรือนรุ่นแรก มาใช้ใน

กระบวนการสะสมทุนเศรษฐกิจทั้งที่นำมาลงทุนในภาคเกษตร และสัตว์เศรษฐกิจ

ในขณะที่การนำเงินมาสะสมทุนเศรษฐกิจของครัวเรือนที่มีการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศรุ่นสู่รุ่นนั้น มีความแตกต่างจากการศึกษาของ Saithong (2018) ที่วิเคราะห์วิธีการสะสมทุนเศรษฐกิจของผู้หญิงย้ายถิ่นในจังหวัดชลบุรี โดยวิธีที่ผู้หญิงย้ายถิ่นทำให้มีทรัพย์สินและสินทรัพย์เพิ่มมากขึ้น ด้วยการนำเงินลงทุนมาซื้อสัตว์เศรษฐกิจอย่างวัว ให้ญาติเลี้ยงไว้ในถิ่นต้นทางเพื่อแบ่งผลประโยชน์ เช่น ลูกวัวที่เกิดใหม่ เป็นต้น ซึ่งในงานศึกษาี้ ผู้วิจัยพบเพิ่มเติมว่า การเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจของครัวเรือนในถิ่นต้นทางนั้นกระทำเพื่อเป็นอาชีพและก่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นนอกจากรายได้จากเงินส่งกลับของสมาชิกในปัจจุบันที่กำลังย้ายถิ่น แล้วยังมีการลงทุนนอกภาคเกษตร มีสร้างกิจการเพื่อเป็นอาชีพที่มั่นคงในอนาคตเมื่อสมาชิกในครัวเรือนไม่สามารถเดินทางไปทำงานที่ต่างประเทศได้อีก

ข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์กระบวนการสะสมเศรษฐกิจพบว่า มีบางครัวเรือนที่ยังขาดความรู้ และไม่มีการวางแผนในการบริหารจัดการเงินส่งกลับมาใช้สะสมทุนได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือแม้จะสามารถสะสมทุนเศรษฐกิจในแง่ของการออมและการลงทุนได้นั้นแต่ยังสะสมได้ในปริมาณที่น้อย ซึ่งเกิดจากการขาดการพูดคุย สื่อสาร และการวางแผนระหว่างสมาชิกในครัวเรือนในถิ่นต้นทาง และสมาชิกที่กำลังย้ายถิ่น มีการนำเงินส่งกลับที่ได้รับในแต่ละเดือนจากการสมาชิกปัจจุบันที่ย้ายถิ่นนำไปลงทุนในภาคเกษตรมากกว่านำไปลงทุนนอกภาคเกษตร โดยสาเหตุที่ครัวเรือนนำมาลงทุนในภาคเกษตร เนื่องจากเป็นอาชีพเดิมของครัวเรือนก่อนที่จะมีสมาชิกในครัวเรือนย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ และคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรเป็นหลัก แต่จากการดำเนินงานที่ผ่านมาการพัฒนาในชุมชนนั้น มักไม่ค่อยให้ความสำคัญมากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นการส่งเสริม

ให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกันและสร้างอาชีพขึ้นใหม่ มีหน่วยงาน นักพัฒนาชุมชน เข้ามาอบรมสร้างอาชีพ เช่น กลุ่มหม่อนไหม กลุ่มทอผ้าไหม เป็นต้น ซึ่งไม่ได้มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและคนในชุมชนยังคงเน้นหลักในการทำเกษตร

ดังนั้น จึงควรมีการเสริมสร้างและพัฒนาทุนเศรษฐกิจให้กับครัวเรือนโดยควรมีมาตรการส่งเสริมการทำเกษตรให้ครัวเรือนมีศักยภาพและเชี่ยวชาญทักษะอาชีพในภาคเกษตร ตลอดจนการส่งเสริมและหาช่องทางตลาดเพื่อให้สมาชิกวัยแรงงานยังคงทำหน้าที่เป็นแรงงานสำคัญให้กับครัวเรือนปัจจุบันให้มีการเตรียมความพร้อมในด้านข้อมูล รวมถึงการให้ข้อมูลสนับสนุนที่มีประโยชน์ต่อการตัดสินใจเมื่อมีคนต้องการย้ายถิ่น ทั้งข้อมูลด้านค่าใช้จ่ายการใช้ชีวิตในประเทศปลายทาง และการวางแผนการใช้เงินและการออมเพื่อนำมาสะสมไว้เป็นทุนเศรษฐกิจ เนื่องจากการอบรมหรือให้ข้อมูลสนับสนุนก่อนแรงงานเดินทางไปทำงานต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นการอบรมด้านภาษาและการให้ข้อมูลประเทศปลายทาง **A**

รายการอ้างอิง

- Ayuwat, D. & Sanchaisuriya, P. (2006). *Social changes affecting health conditions: a case study of migrant workers*. Nonthaburi: Health Systems Research Institute.
- Bank of Thailand. (2019a). *Situation indicator for labor*. Retrieved 10 November 2019, from https://www.bot.or.th/App/BTWS_STAT/statistics/BOTWEBSTAT.aspx?reportID=111&language=TH
- Bank of Thailand. (2019b). *Balance of payments*. Retrieved 10 November 2019, from https://www.bot.or.th/App/BTWS_STAT/statistics/BOTWEBSTAT.aspx?reportID=646&language=TH
- Bourdieu, P. (1986). *The Forms of Capital*, In Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Richardson J.G. (ed.). New York: Greenwood Press.
- Boonchalaksi, W. (1997) Research report on tracking migrants in the northeast. *Migration increases revenue. Or increase stress for rural families*. Nakhon Pathom: Institute for Population and Social Research Mahidol University
- Chantawanit, S. (2011). *Sociological theory*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Jampaklay, A. and Kittisuksathi, S. (2009), *Migrant workers' remittances: Cambodia, Lao PDR and Myanmar*. ILO/Japan Project on Managing Cross-border Movement of Labour in Southeast Asia. Bangkok: ILO Regional Office for Asia and the Pacific.
- Jampaklay, A. & Vapattawong, P. & Tangchonlatip, K., et al. (2012). *Children Living apart from Parents due to Internal Migration*. IPSR Publication number: 397. Retrieved 2 November 2019, from <http://www.ipsr.mahidol.ac.th/ipsr/Research/CLAIM/Download/CLAIM-Report-FinalReport.pdf>.
- Keawklang, B. (2016). Capital accumulation to become the middle class of Thai middle-class workers working abroad, case study: Norwalk Connecticut USA. Bachelor of Arts, Department of Anthropology, Silpakorn University.
- Kaewthep, K. & Hinviman, S. (2008). *The Stream of Thinkers Political Economy and Communication Education*. Bangkok: Graphic Arts Limited Partnership.
- Kulkolkarn, K. (2017a). Net Benefit of Thai Workers from Working in Taiwan. *Journal of HR intelligence*. 12 (1) : 56 - 78.
- Kulkolkarn, K. (2019b). Illegal Thai Workers in the Republic of Korea: Causes of Problems and Solutions. *Journal of HR intelligence*. 14 (1) : 105 - 121.
- Laodamrongchai, S. (2015). *Administrative of Thai migrant workers go to work aboard in 21st century*. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF).
- Podhisita, C. (2019). *Science and art of qualitative research*. Bangkok: Amarin Printing and Publishing.
- Rungrerkrit, C. & Suwanprapa, W. & Sanamchuat, S. (2008). The value of sending Thai workers to International. *Thai Human Resources Research Journal*, 3 (2), 49 - 65.

- Saithong, S. (2018). *Capital Accumulation of Female Migrants and Occupational Mobility*. (Doctor of Philosophy Thesis). Khon Kaen University, Faculty of the Graduate School of Humanities and Social Sciences.
- Stark, O. (1991). *The Migration of Labor*. Cambridge: Basil Backwell.
- Stark, O. & Bloom, D. (1985). The new economics of labor migration. *American Economic Review*, 75 (2), 173 - 178.
- Tangchonlathip, K. & Richter, C. (2011). *Gender and migration*. Report of Thailand Migration 2011. Nakhon Pathom: Institute for Population and Social Research Mahidol University.
- Taylor, J.E. (1999). The new economics of labor migration and the role of remittances in the migration process. *International Migration*, 37 (1), 63-88.
- Todaro, M. (1976). *Internal Migration in Developing Countries*. Geneva: International Labour Office.
- Wongboonsin, P. (2010). *Migration theories and the patterns of the migration situation in Asia*. Bangkok: College of Population Studies, Chulalongkorn University.